

ΟΙ ΦΘΟΓΓΟΙ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ

Οι φθόγγοι της αρχαίας Ελληνικής γλώσσας διαίρουνται σε :

- 1) φωνήεντα
- 2) σύμφωνα

Τα φωνήεντα διαίρουνται σε :

- 1) μακρά (ω, η)
- 2) βραχεία (ο, ε)
- 3) δίχρονα (α, ι, υ, που άλλοτε είναι μακρά και άλλοτε βραχεία)

Τα σύμφωνα διαίρουνται σε :

- 1) άφωνα

ΟΥΡΑΝΙΚΑ

κ

γ

χ

ΧΕΙΛΙΚΑ

π

β

φ

ΟΔΟΝΤΙΚΑ

τ

δ

θ

- 2) ημίφωνα

ΥΓΡΑ

λ

ρ

ΕΝΡΙΝΑ

μ

ν

ΣΥΡΙΣΤΙΚΑ

σ

ς

- 3) διπλά : ζ, ξ, ψ

Οι δίφθογγοι χωρίζονται σε :

- 1) κύριες (αι, ει, οι, υι, αυ, ηυ, ου)
- 2) καταχρηστικές (α, η, ω)

Σημείωση: Οι δίφθογγοι γενικά είναι **μακρόχρονοι**. Μόνο οι δίφθογγοι **αι** και **οι** στο **τέλος** των ασυναίρετων ονομάτων είναι **βραχύχρονες**, με εξαίρεση : α) τη δοτική ενικού της προσωπικής αντωνυμίας του γ' προσώπου (**οἶ, οἶ**), β) τη δοτική των σε -ώς (-οῦς) τριτοκλίτων ουσιαστικών (π.χ αἰδώς, αἰδοῦς, **αἰδοῖ**), γ) τις συλλαβές που προέρχονται από συναίρεση (π.χ οἶ ἀπλόοι = **ἀπλοῖ**), δ) στο γ' ενικό της ευκτικής (π.χ στρατεύοι, βουλεύσαι), ε) τα τοπικά επιρρήματα (π.χ οἶκοι, Μεγαροῖ, Ἴσθμοῖ, χαμαὶ κ.λ), στ) τις άκλιτες λέξεις (ἦτοι, καίτοι, οἶμοι). Οι λέξεις αυτές είναι σύνθετες και το β' συνθετικό τους ή ανεβάζει τον τόνο ή τον αποβάλλει (οὔτε, εἶτε, μήτε, ὥστε).

ΤΟΝΙΣΜΟΣ

Οι τόνοι της αρχαίας Ελληνικής γλώσσας είναι τρεις:

- 1) η οξεία (´)
- 2) η βαρεία (`)
- 3) η περισπωμένη (~)

Βαρεία παίρνουν οι λέξεις που τονίζονται στη λήγουσα, όταν δεν ακολουθεί σημείο στίξεως.

Ανάλογα με τη θέση που έχει ο τόνος σε μία λέξη, η λέξη αυτή ονομάζεται:

- 1) **οξύτονη**: αν έχει οξεία στη λήγουσα, π.χ σωτήρ
- 2) **παροξύτονη**: αν έχει οξεία στην παραλήγουσα, π.χ θυγάτηρ
- 3) **προπαροξύτονη**: αν έχει οξεία στην προπαραλήγουσα, ἄνθρωπος
- 4) **περισπωμένη**: αν έχει περισπωμένη στη λήγουσα, π.χ τιμῶ
- 5) **προπερισπωμένη**: αν έχει περισπωμένη στην παραλήγουσα, π.χ κῆπος
- 6) **βαρύτονη**: αν δεν τονίζεται στη λήγουσα.

Κανόνες τονισμού:

- 1) Καμία λέξη δεν τονίζεται πιο πάνω από την προπαραλήγουσα.
- 2) Όταν η λήγουσα είναι μακρόχρονη, η προπαραλήγουσα δεν τονίζεται.
- 3) Η προπαραλήγουσα, όταν τονίζεται, παίρνει πάντοτε οξεία.
- 4) Κάθε βραχύχρονη συλλαβή, όταν τονίζεται, παίρνει πάντοτε οξεία. π.χ νέφος.
- 5) Η μακρόχρονη παραλήγουσα, όταν τονίζεται, παίρνει πάντοτε οξεία μπροστά από μακρόχρονη λήγουσα, π.χ θήκη, παιδεύω.
- 6) Η μακρόχρονη παραλήγουσα, όταν τονίζεται, παίρνει πάντοτε περισπωμένη μπροστά από βραχύχρονη λήγουσα, π.χ κῆπος.
- 7) Η θέσει μακρόχρονη* συλλαβή ως προς τον τονισμό λογαριάζεται βραχύχρονη, π.χ τάξις, μείραξ.
- 8) Η ασυναίρετη ονομαστική, αιτιατική και κλητική των πτωτικών, όταν τονίζεται στη λήγουσα, παίρνει οξεία π.χ ὁ ποιητής, τόν ποιητήν.
- 9) Η μακροκατάληκτη γενική και δοτική των πτωτικών, όταν τονίζεται στη λήγουσα, παίρνει περισπωμένη π.χ τοῦ ποιητοῦ, τῶν φωνῶν.
- 10) Η λήγουσα που προέρχεται από συναίρεση, όταν τονίζεται, παίρνει περισπωμένη π.χ τιμῶ
- 11) Όταν η λήγουσα είναι μακρά, η προπαραλήγουσα δεν τονίζεται.

* **θέσει μακρόχρονη** λέγεται η συλλαβή που έχει βραχύχρονο φωνήεν, αλλά ύστερα απ' αυτό ακολουθούν δύο ή περισσότερα σύμφωνα ή ένα διπλό.

ΕΓΚΛΙΤΙΚΕΣ ΛΕΞΕΙΣ – ΕΓΚΛΙΣΗ ΤΟΝΟΥ

Εγκλιτικές ονομάζονται κάποιες λέξεις μονοσύλλαβες ή δισύλλαβες που, επειδή συμπεριφέρονται με την προηγούμενη και ακούγονται σαν μία λέξη, άλλοτε μεταβιβάζουν τον τόνο τους στη λήγουσα της προηγούμενης λέξης ως οξεία, άλλοτε τον αποβάλλουν και άλλοτε τον διατηρούν.

Εγκλιτικές λέξεις είναι οι ακόλουθες:

- 1) Οι τύποι των προσωπικών αντωνυμιών: **μου̃, μοί, μέ, σου̃, σοί, σέ, ού̃, οί, έ**
- 2) Όλες οι πτώσεις της αόριστης αντωνυμίας **τίς – τί** εκτός από τον τύπο **ἄττα**.
- 3) Όλοι οι δισύλλαβοι τύποι της οριστικής του ενεστώτα των ρημάτων **εἰμί, φημί**.
- 4) Τα επιρρήματα: **πού, ποί, ποθέν, πώς, πή ή πή, ποτέ**.
- 5) Τα μόρια: **γέ, τέ, τοί, πέρ, πώ, νύν** και το πρόσφυμα **δέ**.

Ο τόνος των εγκλιτικών :

- 1) **Χάνεται** : α) όταν η προηγούμενη λέξη είναι οξύτονη ή περισπώμενη, π.χ ναός τις, καλόν έστι, β) μόνο στα μονοσύλλαβα εγκλιτικά, όταν η προηγούμενη λέξη είναι παροξύτονη, π.χ γέρων τις, παιδεύω σε
- 2) **Ανεβαίνει στη λήγουσα της προηγούμενης λέξης ως οξεία**, όταν η προηγούμενη λέξη είναι προπαροξύτονη ή προπερισπώμενη ή άτονη ή εγκλιτική, π.χ ἔλαφος τις, κῆπος τις
- 3) **Μένει στη θέση του** : α) όταν η προηγούμενη λέξη είναι παροξύτονη και το εγκλιτικό δισύλλαβο, π.χ λόγοι τινές, β) όταν η προηγούμενη λέξη έχει πάθει έκθλιψη ή όταν πριν από το εγκλιτικό υπάρχει στίξη, π.χ καλόν δ' έστίν

ΠΝΕΥΜΑΤΑ

Πνεύμα παίρνουν οι λέξεις που αρχίζουν από φωνήεν, δίφθογγο ή το σύμφωνο -ρ-, π.χ. ἀνήρ, ῥόδον. Τα πνεύματα είναι δύο: η ψιλή (´) και η δασεία (´). Οι περισσότερες λέξεις που αρχίζουν από φωνήεν ή δίφθογγο παίρνουν ψιλή.

Δασεία παίρνουν:

- 1) Οι λέξεις που αρχίζουν από -ύ- ή -ῥ-, π.χ. ὕδωρ, ῥόδον.
- 2) Τα άρθρα ὁ, ἡ, οἱ, αἱ και οι δεικτικές αντωνυμίες ὅδε, ἥδε, οἶδε, αἶδε και οὗτος, αὕτη.
- 3) Οι αναφορικές αντωνυμίες και τα αναφορικά επιρρήματα, π.χ. ὅστις - ἥτις, ὅτι κ.α
- 4) Οι τύποι της προσωπικής αντωνυμίας ἡμεῖς, ὑμεῖς και οι αντωνυμίες ἕτερος, ἑκάτερος, ἕκαστος κ.λ
- 5) Οι σύνδεσμοι ἕως, ἡνίκα, ἵνα, ὅμως, ὁπότε, ὅπως, ὅτε, ὅτι, ὡς, ὥστε.
- 6) Τα αριθμητικά εἷς, ἕν, ἕξι, ἑπτὰ, ἑκατόν.
- 7) Και κάποιες άλλες λέξεις και οι παράγωγές τους (βλέπε γραμματική Οικονόμου σελ. 21-22)

ΕΚΘΛΙΨΗ

Ἐκθλιψη ονομάζεται η αποβολή του τελικού βραχύχρονου φωνήεντος μιας λέξης, όταν η επόμενη λέξη αρχίζει από φωνήεν ή δίφθογγο. Στις άκλιτες λέξεις που παθαίνουν έκθλιψη αν τονίζεται το τελευταίο φωνήεν, τότε μαζί μ' αυτό αποβάλλεται και ο τόνος του, π.χ. ἐπί αὐτοῦ = ἐπ' αὐτοῦ. **Στις κλιτές λέξεις και στο αριθμητικό ἑπτὰ ο τόνος δεν χάνεται αλλά ανεβαίνει στην παραλήγουσα ως οξεία, π.χ. δεινά ἔπαθον = δειν' ἔπαθον.**

Δεν εκθλίβονται ποτέ:

- 1) Το τελικό -υ.
- 2) Το -α και το -ο στις μονοσύλλαβες λέξεις.
- 3) Το -ι στις προθέσεις: ἄχρι, μέχρι, περί.
- 4) Το -ι στις αντωνυμίες τί και ὅ,τι
- 5) Το -ι στον ειδικό σύνδεσμο ὅτι

N + ΣΥΜΦΩΝΑ

- $\nu + \kappa, \gamma, \chi \rightarrow \gamma$ π.χ συν + γίγνομαι → συγγίγνομαι
- $\nu + \pi, \beta, \phi \rightarrow \mu$ π.χ συν + βαίνω → συμβαίνω
συν + φέρω → συμφέρω
συν + πάσχω → συμπάσχω
- $\nu + \tau, \delta, \theta \rightarrow \nu$ π.χ συν + τίθημι → συντίθημι
- $\nu + \lambda \rightarrow \lambda\lambda$ π.χ συν + λέγω → συλλέγω
 $\rho \rightarrow \rho\rho$ συν + ρέω → συρρέω
 $\mu \rightarrow \mu\mu$ ἐν + μένω → ἐμμένω
 $\nu \rightarrow \nu\nu$ ἐν + νοῶ → ἐννοῶ
- $\nu + \psi \rightarrow \mu$ π.χ συν + ψηφίζω → συμψηφίζω
- $\nu + \zeta \rightarrow \chi\acute{\alpha}\nu\epsilon\tau\alpha\iota \tau\omicron \nu$ π.χ συν + ζεύγνυμι → συζεύγνυμι
- $\nu + \xi \rightarrow \gamma$ π.χ ἐν + ξέω → ἐγξέω
- $\nu + \sigma \rightarrow \sigma\sigma$ (εάν μετά το σ υπάρχει φωνήεν) π.χ συν + σῶμα → σύσσωμος
- $\nu + \sigma \rightarrow \text{αποβολή του } \nu^*$ (εάν μετά το σ ακολουθεί σύμφωνο)
π.χ συν + στρατεύω → συστρατεύω

* Τον κανόνα αυτό δεν ακολουθεί η πρόθεση ἐν, η οποία διατηρείται πάντοτε με την κανονική της μορφή. π.χ ἐν + στάσις → ἔνστασις **αλλά** συν + στάσις → σύστασις.

ΕΝΕΣΤΩΤΙΚΑ ΠΡΟΣΦΥΜΑΤΑ

A. Χρονικό θέμα: Είναι το θέμα από το οποίο σχηματίζονται όλοι οι τύποι ενός χρόνου.

B. Ρηματικό θέμα : Είναι το αρχικό θέμα από το οποίο σχηματίζονται όλα τα χρονικά θέματα και το βρίσκουμε από: α) ένα αφηρημένο ουσιαστικό
β) τον αόριστο β'
γ) το μέλλοντα

π.χ βλάπτω	χ.θ → βλαπτ
ἔβλαπτον	→ βλαψ
βλάψω	→ βλαφ
ἔβλαψα	
βέβλαφα	
ἐβεβλάφειν	ρ.θ → βλαβ {βλάβη}

Γ. Ο ενεστώτας όμως επηρεάζεται από τα ενεστωτικά προσφύματα που είναι τα εξής:

1) Το **j** επηρεάζει τα εξής ρήματα:

α) τα ουρανικόληκτα : **κ, γ, χ + j → ττ, σσ** π.χ πράττω < πραγ + jω

β) τα οδοντικόληκτα : i) **τ, θ + j → ττ, σσ** (οδοντικόληκτα σε ττ, σσ είναι μόνο τα πυρέττω, πλάττω, ἐρέσσω = κωπηλατώ, όλα τα άλλα είναι ουρανικόληκτα)

ii) **δ + j → ζ** π.χ ἐλπίζω < ἐλπίδ + jω
φροντίζω < φροντιδ + jω
ἐργάζομαι < ἐργαδ + jομαι

ἀρα τα σε **-ζω** ρήματα είναι **οδοντικόληκτα** πλην ὅσων δηλώνουν ἦχο (π.χ οἰμῶζω < οἰμῶγ + jω, ἀλαλάζω < ἀλαλαγ + jω κ.α) και του ρήματος **ἀρπάζω** < ἀρπάγ + jω που είναι **ουρανικόληκτα**.

γ) τα ενρινόληκτα και τα υγρόληκτα :

i) **λ + j → λλ**, αφομοίωση π.χ ἀγγέλλω < ἀγγέλ + jω

ii) εάν πριν από το **-ν-** ή το **-ρ-** υπάρχει **-α-**, τότε με επένθεση του **j** προκύπτουν τα ρήματα που λήγουν σε **-αίνω** και **-αιρω**,
π.χ σημαίνω < σημαν + jω.

iii) εάν πριν από το **-ν-** ή το **-ρ-** υπάρχει **-ε-**, **-ι-**, **-υ-**, τότε με αφομοίωση του **j** σε **-νν-**, **-ρρ-**, με απλοποίηση των **-νν-**, **-ρρ-** → **ν**, **ρ**, με αντέκταση του **ε** → **ει**, **ι** → **ι**, **υ** → **υ** προκύπτουν τα ρήματα που λήγουν σε **-εινω**, **-ῖνω**, **-ῦνω**
-ειρω, **-ῖρω**, **-ῦρω**
 π.χ κριν + jω > κρίννω > κρίνω > κρίνω (γι' αυτό κρῖνε)
 κτεν + jω > κτέννω > κτένω > κτείνω

2) Το **τ** επηρεάζει τα χειλικόληκτα ρήματα: **π**, **β**, **φ** + **τ** → **πτ**,
 π.χ κόπτω < κόπ + τω

3) Το **ν** επηρεάζει τα συμφωνόληκτα σε **-μι** ρήματα,
 π.χ δείκνυμι < δεικ (θέμα), νυ (πρόσφυμα), μι (κατάληξη).
 Τα ρήματα σε **-ννυμι** είναι σιγμόληκτα, π.χ σβέννυμι < σβεσ-

4) Τα **-σκ**, **-ισκ**, π.χ ἀρέσκω < ἀρε (θέμα)
 εὐρίσκω < εὐρ (θέμα)

5) Τα **-ν** π.χ τέμνω < τεμ (θέμα)
-αν ἁμαρτάνω < ἁμαρτ (θέμα)
-νε ἀφικνέομαι < ἀφικ (θέμα)

Προσοχή: πολλές φορές στο ίδιο ρήμα μπαίνει το πρόσφυμα **-ν-** πριν από το θεματικό χαρακτήρα και το πρόσφυμα **-αν-** αμέσως μετά.
 π.χ πυνθάνομαι < πυθ (θέμα), λαμβάνω < λαβ (θέμα), λανθάνω < λαθ (θέμα), τυγχάνω < τυχ (θέμα).

6) Το **-σ-** : τα ρήματα που έχουν πρόσφυμα **-σ-** τα καταλαβαίνουμε γιατί λήγουν σε **-ξω** ή **-ψω**, π.χ αὐξω < αὐγ + σω